

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Vrijheid van meningsuiting en de bestrijding van discriminatie in Nederland: een constitutioneel ontwikkelingsperspectief

Stam, J.

Citation

Stam, J. (2025, November 12). *Vrijheid van meningsuiting en de bestrijding van discriminatie in Nederland: een constitutioneel ontwikkelingsperspectief*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4282627>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4282627>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Literatuurlijst

- R. Aerts, H. de Liagre Böhl, P. de Rooy & H. te Velde, *Lande van kleine gebaren: een politieke geschiedenis van Nederland 1780-1990*, Amsterdam: Uitgeverij Sun 1999.
- G.A. Almond & G. Bingham Powell Jr. *Comparative Politics: A Developmental Approach*, Boston: Little, Brown and Company 1966.
- A.G.A. Amsterdam, 'The Void-for-Vagueness Doctrine in the Supreme Court', *University of Pennsylvania Law Review* 109, nr. 1, 1960, p. 67-116.
- R.B. Andeweg & G.A. Irwin, *Governance and Politics of the Netherlands*, Basingstoke: Palgrave MacMillan 2009.
- M. Banton, 'Extending the rule of law', in: D. McKean & A. Waughray (red.), *Fifty Years of the International Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination: A living instrument*, Manchester: University Press 2017, p. 35-50.
- M.W. Bol & B.J.W. Doctor Schamhardt, *Politie en openbaar ministerie tegen rassendiscriminatie*, Den Haag: WODC 1993.
- S. Bagley, *The Dutch plural society: A comprehensive study in race relations*, Oxford: Oxford University Press 1973.
- E. Barendt, 'What Is the Harm of Hate Speech?', *Ethical Theory and Moral Practice* 22, 2019, p. 539-553.
- C.E. Baker, 'Autonomy and Hate Speech', in: I. Hare & J. Weinstein (red.), *Extreme speech and democracy*, Oxford: Oxford University Press 2009, p. 139-157.
- G. van den Bergh, 'De democratische staat en de democratische partijen', in: *Wat te doen met antidemocratische partijen. De oratie van George van den Bergh*, Amsterdam: Elsevier Boeken 2014 (1936), p. 123- 155.
- J. M. Blim, 'Undoing Ourselves: The Error of Sacrificing Speech in the Quest for Equality', *Ohio State Law Journal* 56, nr. 427, 1995, p. 426-493.
- R. Blommesteijn, *Het spook van Weimar: een democratie in crisis* (proefschrift), Amsterdam: Prometheus 2022.
- J. de Beus, *Een primaat van de politiek* (oratie UvA), 29 juni 2001.
- F. Bolkestein, 'Integratie van minderheden moet met lef worden aangepakt'. *De Volkskrant*, 12 september 1991.

- C. Bouw, J. van Donselaar & C. Nelissen, *De Nederlandse Volks-Unie: portret van een racistische splinterpartij*, Bussum: Het Wereldvenster 1981.
- M. Bruquetas-Callejo, B. Garcés-Mascreñas, R. Penninx and P. Scholten, 'The case of the Netherlands', in: G. Zincone, R. Penninx & M. Borkert (red.), *Migration Policymaking in Europe: The Dynamics of Actors and Contexts in Past and Present*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2011, p. 129-164.
- M.C. Burkens, *Algemene leerstukken van grondrechten naar Nederlands constitutioneel recht*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1989.
- M.C. Burkens, H.R.B.M. Kummeling e.a, *Beginnelsen van de democratische rechtsstaat. Inleiding tot de grondslagen van het Nederlandse staats- en bestuursrecht*, Alphen a/d Rhijn: Kluwer 2022.
- J.C.H. Blom, 'The Second World War and Dutch Society: Continuity and Change' in: A.C. Duke & C.A. Tamse (red.), *Britain and the Netherlands VI: War and Society*, Den Haag, Nijhoff 1977, p. 228-248.
- E. Chemerinsky, *The Case Against the Supreme Court*, New York: Penguin Books 2015.
- P.B. Cliteur, 'De pervertering van het klassieke tolerantiebeprij: Marcuses legitimatie van censuur op intolerante meningen', in: M. ten Hooven (red.), *De lege tolerantie: Over vrijheid en vrijblijvendheid in Nederland*, Amsterdam: Boom 2002, p. 119-128.
- P.B. Cliteur & T. Herrenberg, 'On the Life and Times of the Dutch Blasphemy Law (1932-2014)', in: P.B. Cliteur & T. Herrenberg (red.), *The Rise and Fall of Blasphemy Law*, Leiden: Leiden University Press 2016, p. 71-109.
- P.B. Cliteur, *Bardot, Fallaci, Houellebecq, Wilders: gerechtelijke vervolging van religiekritiek en vreemdelingenvrees*, Groningen: De Blauwe Tijger 2016.
- P.B. Cliteur & A. Ellian, *Inleiding recht*, Alphen a/d Rhijn: Kluwer 2020.
- J. Cohen, *De bolle Gogh: Biografie*, Amsterdam: Querido's Uitgeverij 2024.
- S.W. Couwenberg, *De omstreden staat*, Samsom: Alphen a/d Rijn 1974.
- S.W. Couwenberg, *Westers staatsrecht als emancipatieproces*, Samson: Alphen a/d Rijn 1977.
- S.W. Couwenberg, *Modern constitutioneel recht en de emancipatie van de mens. Deel I: Van monarchale machtsstaat naar liberale democratie*, Van Gorcum: Assen 1979.
- S.W. Couwenberg, *Modern constitutioneel recht en de emancipatie van de mens. Deel II: Liberale democratie als eerste emancipatiemodel*, Assen: Van Gorcum 1981.

- S.W. Couwenberg, *Modern constitutioneel recht en de emancipatie van de mens. Deel III: Constitutionele ontwikkelingsmodellen*, Assen: Van Gorcum 1984(a).
- S.W. Couwenberg, *Modern constitutioneel recht en de emancipatie van de mens. Deel IV: Dialectiek van macht en emancipatie*, Assen: Van Gorcum 1984(b).
- S.W. Couwenberg, *Hoe wordt de samenleving het best ingericht?*, Van Gorcum: Assen 1987.
- S.W. Couwenberg, *Gezag en vrijheid: Inleiding in de constitutionele rechts- en ontwikkelingstheorie*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1990.
- S.W. Couwenberg, *Opstand der burgers: de Fortuyn-revolte en het demasqué van de oude politiek*, Budel: Damon 2004.
- S. Coliver (red.), *Striking a balance: Hate speech, Freedom of Expression and Non-discrimination*, London: Article 19 International Centre against Censorship/Human Rights Centre, University of Essex 1992.
- P. Dassen, *De Weimarrepubliek 1918-1933: over de kwetsbaarheid van de democratie*, Amsterdam: Van Oorschot 2021.
- R. Delgado, 'Words that Wound: A Tort Action For Racial Insults, Epithets and Name calling', *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review* 17, p. 133-182.
- J. Donner, *Relativisme en geestelijke vrijheid* (oratie VU), Rotterdam 1945.
- J. Donner, *Pre-advies uitgebracht voor de vergadering van het Genootschap voor den Rechtsstaat*, 's-Gravenhage 1948.
- E. Dijkstra, *Discrimination and the foundations of justice. Hate speech, affirmative action, institutional opinions* (proefschrift), Den Haag: Eleven Publishers 2023.
- P. van Dijk, 'De houding van de Hoge Raad jegens de verdragen inzake de rechten van de mens', in: P. Baardman (red.), *De plaats van de Hoge Raad in het huidige staatsbestel*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink, 1988, p. 180-184.
- P. van Dijk & J.H. van Hoof, *De Europese Conventie in theorie en praktijk*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 1990.
- J. van Donselaar, *Fout na de oorlog: fascistische en racistische organisaties in Nederland 1950-1990*, Amsterdam: Bert Bakker 1991.
- J. van Donselaar, *De staat paraat: de bestrijding van extreem-rechts in West-Europa*, Den Haag: Babylon-De Geus 1995.

- R. Dworkin, 'Foreword', in: I. Hare & J. Weinstein (red.), *Extreme speech and democracy*, Oxford: Oxford University Press 2009, p. v-ix.
- H.W. von der Dunk, 'De kloof tussen zelfbeeld en werkelijkheid', *De Volkskrant*, 17 november 2001.
- A. Ellian, 'Van Janmaat tot El Moumni: de discriminatie tussen gewone en heilige meningen', *Juridische Verkenningen* jrg. 29, nr. 3, 2003, p. 26-36.
- A. Ellian, G. Molier & T. Zwart (red.), *Mag ik dit zeggen? Beschouwingen over de vrijheid van meningsuiting*, Amsterdam: Boom Juridische Uitgevers 2013.
- A. Ellian & J. Stam, 'Artikel 71: Parlementaire immuniteit', in: A. Ellian & B.R. Rijpkema (red.), *Een nieuw commentaar op de Grondwet*, Amsterdam: Boom 2022, p. 340-354.
- H. van Erp, 'Het einde van de geschiedenis: Hegels begrip van de moderne tijd', in: A. Leijen & A. Verbrugge (red.), *Hegel: een inleiding*, Amsterdam: Boom 2002, p. 186-207.
- H.J. Ehrlich, 'The Swastika Epidemic of 1959-1960: anti-semitism and community characteristics', *Social Problems* 9, nr. 3, 1960, p. 209-213.
- J.A.O. Eskes, *Repressie van politieke bewegingen in Nederland: een juridisch-historische studie over het Nederlandse publiekrechtelijke verenigingsrecht gedurende het tijdvak 1798-1988* (proefschrift), Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1988.
- M. Fennema, 'Legal repression of extreme-right Parties and Racial Discrimination' in: R. Koopmans & P. Statham (red.), *Challenging immigration and ethnic relations politics*, Oxford: Oxford University Press 1995, p. 119-144.
- M. Fennema, 'Rechter bedrijft politiek', *Volkskrant* 15 september 1997a.
- M. Fennema, 'Ook Janmaat heeft vrijheid van meningsuiting', *Volkskrant* 12 maart 1997b.
- M. Fennema, *De moderne democratie: geschiedenis van een politieke theorie*, Amsterdam: Het Spinhuis 2011.
- M. Fennema, *Geldt de vrijheid van meningsuiting ook voor racisten?* (H.J. Schoolezing), Reed Business 2009.
- M. Fennema, 'De rechter had Wilders wel moeten veroordelen', *NRC Handelsblad* 4 juli 2011.
- M. Fennema & G. Waling, *Geert Wilders: de wreker*, Amsterdam: Prometheus 2024.

- C. Fink, 'The League of Nations and the Minorities Question', *World Affairs* 157, nr. 4, 1995, p. 197-205.
- W.S.P. Fortuyn, *De verweesde samenleving*, Uithoorn: Karakter 1995.
- W.S.P. Fortuyn, *De islamisering van onze cultuur: Nederlandse identiteit als fundament, het woord als wapen*, Uithoorn: Karakter 2001.
- W.S.P. Fortuyn, *De puinhopen van acht jaar paars*, Amsterdam: Vesper Publishing 2021.
- M. Galenkamp, 'Van 'non-discriminatie' naar 'eigen identiteit'. Trends in het multiculturalisme-debat', *Beleid & Maatschappij* 1, 1998, p. 40-50.
- J.J. van Galen, 'Het multiculturele staatsdogma', *Het Parool*, 28 februari 1997.
- J. Gerards, *General Principles of the European Convention on Human Rights*, Cambridge: Cambridge University Press 2023.
- M.S. Groenhuijsen, *Strafen wet* (oratie), Arnhem: Gouda Quint 1987.
- Th. van Gogh, *Theo van Gogh: De weldoener*, Amsterdam: CIC 1988.
- A. Hamilton, J. Madison & J. Jay, *The Federalist papers*, Oxford: Oxford University Press 2008 (1788).
- I. Hare, 'Extreme Speech Under International and Regional Human Rights Standards', in: I. Hare & J. Weinstein (red.), *Extreme speech and democracy*, Oxford: Oxford University Press 2009, p. 62-80.
- I. Hare, 'Law and Morality: Freedom of Expression', in 'J. Doomen, A. Ellian & G. Molier (red.), *Law and Morality Revisited*, Den Haag: Boom 2024, p. 13-24.
- G.A. den Hartogh, 'Een martelaarskroontje voor Van Dijke', *NJB* 1998, p. 2017-2020.
- M. Hauriou, *Précis de droit constitutionnel*, Dalloz 2015.
- E. Heinze, 'Viewpoint absolutism and Hate Speech', *Modern Law Review* 69, nr. 4, 2006, 543-582.
- E. Heinze, *Hate speech and democratic citizenship*, Oxford: Oxford University Press 2016.
- E. Heinze, *The most human right: Why free speech is everything*, Cambridge MA: The MIT Press 2022.

- S.J. Heyman, 'Hate speech, public discourse and the First Amendment', in: I. Hare & J. Weinstein (red.), *Extreme speech and democracy*, Oxford: Oxford University Press 2009, p. 158-181.
- E.M.H. Hirsch Ballin, 'Staatsrecht en bestuursrecht, artikel 1 van de Grondwet als fundamentele constitutionele norm' in: C. Maris (red.), *Gelijkheid en recht*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1988, p. 127-156.
- J. Huizinga, *In de schaduw van morgen: een diagnose van het geestelijk lijden van onzen tijd*, Haarlem: H.D. Tjeenk Willink & Zoon B.V. 1935.
- J. Huizinga, *Neerlands Geestesmerk*, Leiden: Sijthoff's Uitgeversmaatschappij 1946.
- J. de Hullu, 'Strafrecht en literatuur', *Ars Aequi* 12, 1984, p. 752-761.
- M. Huygen, 'De censuur van het antiracisme', *NRC Handelsblad*, 3 april 1997.
- E.H. Janssen, *Faith in public debate: on freedom of expression, hate speech and religion in France & The Netherlands*, Cambridge: Intersentia 2014.
- A.L.J. Janssens & A.J. Nieuwenhuis, *Uitingsdelicten*, Alphen a/d Rijn: Wolter Kluwer 2019.
- C. Jansen & J. Sillen, *De wetenschappelijke beoefening van het staatsrecht in Nederland tot 1983: Methoden & Inspiratie*, Den Haag: Boom Juridisch 2022.
- Th. Joekes, *Man en paard: herinneringen*, Meppel: De Feniks Pers 1996.
- A.A. de Jonge, *Crisis en critiek der democratie: anti-democratische stromingen en de daarin levende denkbelden over de staat in Nederland tussen de oorlogen*, Assen: Van Gorcum 1968.
- H. Entzinger, 'The Rise and Fall of Multiculturalism: The Case of the Netherlands' in C. Joppke & E. Morawska (red.), *Towards assimilation and citizenship*, Basingstake: Palgrave MacMillan 2003, p. 59-86.
- H. Kelsen, 'Verteidigung der Demokratie', in: *Verteidigung der Demokratie: Abhandlungen zur Demokratietheorie*, Tübingen: Mohr Siebeck 2006, p. 228-237.
- J.C. Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw: Nederland in de jaren '60*, Amsterdam: Boom 1995.
- M. Klos, *Wrongful moderation. Regulation of internet intermediary service provider liability and freedom of expression* (proefschrift Universiteit Leiden), 2022.
- S. Koning, *De ventiefunctie van de artikel 12 Sv-procedure: klachten tegen niet-vervolgving in maatschappelijk gevoelige kwesties* (proefschrift Universiteit Leiden), 2025.

- R. Koole, *Politieke partijen in Nederland: ontstaan en ontwikkeling van partijen en partijstelsel*, Utrecht: Het Spectrum 1995.
- J.G. Kraaijeveld-Wouters, *Voorontwerp van een wet gelijke behandeling*, Den Haag: Ministerie van CRM 1981.
- S. Kirshner, 'Militant democracy defended', in: A. Malkopoulou & S. Kirscher (red.), *Militant democracy and its critics*, Edinburgh: Edinburgh University Press 2021, p. 56-71.
- A. Kruyt, 'Gelijke rechten voor etnische minderheden' in: C. Maris (red.), *Gelijkheid en recht*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1988, p. 205-220.
- A. Labrie, 'Van patriottisme tot nationalisme: *patria* en *natio* voor 1815' in: L.H.M. Wessels & T. Bosch (red.), *Nationalisme, naties en staten: Europa vanaf circa 1800 tot heden*, Nijmegen: Van Tilt 2015, p. 104-157.
- P. Lakeman, *Binnen zonder kloppen: Nederlandse immigratiepolitiek en de economische gevolgen*, Amsterdam: Meulenhoff 1999.
- P.G. Lauren, 'First principles of Racial Equality: History and the Politics and Diplomacy of Human Rights Provisions in the United Nations Charter', *Human Rights Quarterly* 5, nr. 1, 1983, p. 1-26.
- H. Lauterpacht, *International law and Human Rights*, London: Stevens and Sons 1950.
- S. de Lange, 'Cordon Sanitaire: vloek of zegen?', *Res Publica* 50, nr. 1, 2008, p. 54-58.
- R. Lawson, 'Wild, Wilder, Wildst: Over de ruimte die het EVRM laat voor de vervolging van kwetsende politici', *NJCM-bulletin* 33, nr. 4 2008, p. 469-484.
- R. Lawson, 'Schuifelend langs de afgrond: politici en de grenzen van de vrijheid van meningsuiting' in A. Ellian, G. Molier & T. Zwart (red.), *Mag ik dit zeggen? Beschouwingen over de vrijheid van meningsuiting*, Amsterdam: Boom Juridische Uitgevers 2013, p. 191-204.
- M. Ledwidge & I. Parmar, 'Clash of pans: pan-Africanism and pan-Anglo-Saxonism and the global colour line, 1919-1945', *International Politics* 55, nr. 6, 2018, p. 765-781.
- D. Leeuwestein, *Haatzaaien en groepsbelediging: het lex certa-beginsel in de delictsomschrijvingen en de rechterlijke toepassing van het haatzaai- en groepsbeledigingsverbod*, Weert: Celcius 2016.
- N. Lerner, *The U.N. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination*, Alphen a/d Rijn: Sijthoff & Noordhoff 1980.

- A. Lijphart, *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2008.
- Q. Loc Hong, *The legal inclusion of extremist speech*, Nijmegen: Wolf Publishers 2005.
- Q. Loc Hong, 'Democracy's Twin Challenges: Hans Kelsen and the Problem of Extremist Speech', *Vienna Journal on International Constitutional Law* 1, 2010, p. 37-57.
- K. Loewenstein, 'Militant democracy and fundamental Rights I', *The American Political Science Review* 31, nr. 3, 1937(a), p. 417-432.
- K. Loewenstein, 'Militant democracy and fundamental Rights I', *The American Political Science Review* 31, nr. 3, 1937(b), p. 638-658.
- J. Loof, 'Discriminatieverboden in Nederland: achtergronden en discussie' in: J. Loof, *Het discriminatieverbod van artikel 1 Grondwet: nationale en internationale perspectieven*, Leiden: Stichting NJCM-boekerij 2003, p. 82-85.
- H. Th. J. F. van Maarseveen, *Politiek recht, opvolger van het staatsrecht?*, Deventer: Kluwer 1971.
- J. Manenschijn, B.R. Rijpkema & S. Bruintjes, *Weerbare rechtsstaat: de vangrails in de Grondwet*, Den Haag: Boom 2024.
- M.J. Matsuda, 'Public Response to Racist Speech: Considering the Victim's Story', *Michigan Law Review* 87, nr. 8, 1989, p. 2320-2381.
- C. Maris (red.), *Gelijkheid en recht*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1988.
- J.P. McKay e.a, *A history of Western Society since 1300* (10th edition), Boston & New York: Bedford/St.Martins 2011.
- D. McKean & A. Waughray (red.), *Fifty Years of the International Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination: A living instrument*, Manchester: University Press 2017.
- T. Meron, 'The Meaning and Reach of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination', *The American Journal of International Law* 79, nr. 2, 1985, p. 283-318.
- A. Meiklejohn, 'What does the First Amendment Mean?', *The University of Chicago Law Review* 20, nr. 3, 1953, p. 461-479.
- J.S. Mill, *On liberty and other writings*, Cambridge: Cambridge University Press 2012 (1859).

- J.S. Mill, *Over vrijheid*, Amsterdam: Boom 1996 (1859).
- G. Molier, 'Politiek correct vonnis', *NJB* 28, 2011, p. 1867-1869.
- G. Molier, 'De vrijheid van meningsuiting: it's politics all the way down' in: A. Ellian, G. Molier & T. Zwart (red.), *Mag ik dit zeggen? Beschouwingen over de vrijheid van meningsuiting*, Amsterdam: Boom Juridische Uitgevers 2013, p. 205-242.
- G. Molier, B.R. Rijpkema & J. Stam, 'Wilders II: Het onverdraagzaamheidscriterium toegepast door de Hoge Raad: of hoe de weerbare democratie het strafrecht binnentreedt', *NJB* 96, nr. 42, 2021, p. 3462-3470.
- G. Molier & B.R. Rijpkema, 'Artikel 90: Bevordering van de internationale rechtsorde', in: A. Ellain & B.R. Rijpkema (red.), *Een nieuw commentaar op de Grondwet*, Amsterdam: Boom 2022, p. 340-354.
- G. Molier & J. Doomen, 'Mag een burger meer of minder zeggen dan een politicus?', *NTS* 2025, p. 125-129.
- P. de Morree, 'De doorwerking van artikel 17 EVRM in de Nederlandse rechtsorde' in: H. R. B. M. Kummeling (red.), *De samengestelde Besselink. Bruggen bouwen tussen nationaal, Europees en internationaal recht*, Oisterwijk: Wolf Legal Publishers 2012, p. 147-156.
- P. de Morree, *Rights and wrongs under the ECHR: the prohibition of abuse of rights in Article 17 of the European Convention on Human Rights*, Cambridge: Intersentia 2016.
- C. Mudde & J. van Holsteyn, 'The Netherlands: Explaining the Limited Success of the Extreme Right' in: P. Hainsworth (red.), *The Politics of the Extreme Right*, London: Bloomsbury 2000, 144-171.
- L. Mulder, *Minderheden als nieuwe bevolkingsgroepen: de verwezenlijking van gelijkheid en verscheidenheid* (proefschrift), Nijmegen: Ars Aequi Libri 1993.
- H. Mulder, 'Bolkestein is spil minderhedendebat', *De Volkskrant*, 10 maart 1995.
- T. Nagel, 'Personal Rights and Public Space', *Philosophy & Public Affairs* 24, nr. 2 1995, p. 83-107.
- J.L. van der Neut, *Discriminatie en strafrecht*, Gouda: Gouda Quint 1986.
- J. Niemöller, *De verschrikkelijke Janmaat: Nederland en de Centruumpartij (met een voorwoord van Meindert Fennema)*, Amsterdam: Van Praag 2017.
- A.J. Nieuwenhuis, 'Na de zaak Wilders. Is nu de wetgever aan zet?', *Ars Aequi* 2011, p. 966-869.

- A.J. Nieuwenhuis, 'Een onbestemde haat? Enkele rechtsvergelijkende opmerkingen over artikel 137d Sr gezien in het licht van de vrijheid van meningsuiting', in: A. Ellian, G. Molier & T. Zwart, *Mag ik dit zeggen? Beschouwingen over de vrijheid van meningsuiting*, Amsterdam: Boom Juridische Uitgevers 2013, p. 205-242.
- A.J. Nieuwenhuis, *Over de grens van de vrijheid van meningsuiting*. Nijmegen: Ars Aequi Libri 2015.
- A. Nieuwenhuis, 'Democratie, groepsbelediging en haatzaaien', *Ars Aequi* 11, 2016, p. 821-824.
- A.J. Nieuwenhuis, 'Groepsbelediging en vrijheid van meningsuiting', *Nederlands Tijdschrift voor Strafrecht* 3, 2020, p. 183-190.
- A.J. Nieuwenhuis, M. Den Heijer & A.W. Hins, *Hoofdstukken grondrechten*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2021.
- A. Nollkaemper, *Kern van het internationaal publiekrecht*, Amsterdam: Boom Juridisch 2016.
- L.A. van Noorloos, *Hate speech revisited* (proefschrift), 2011.
- L.A. van Noorloos, 'De ideeën achter hate speech-wetgeving in Nederland: een historisch perspectief', *TvCR* 2012, p. 352-374.
- L.A. van Noorloos, 'The politicisation of Hate Speech Bans in twenty-first-century Netherlands: Law in a changing Context', *Journal of Ethnic and Migration Studies* 40, nr. 2, 2014(a), p. 249-265.
- L.A. van Noorloos, *Strafbaarstelling van 'belediging van geloof': een onderzoek naar mogelijke aanpassing van uitingsdelicten, mede in het licht van internationale verdragsverplichtingen*, Den Haag: Boom Lemma Uitgevers 2014(b).
- L.A. van Noorloos, 'Herziening van het strafrecht over groepsbelediging en haatzaaien', *Mediaforum* 5, 2015, p. 162-171.
- L.A. van Noorloos, 'De Hoge Raad over de vrijheid van meningsuiting van politici', *Tijdschrift Praktijkwijzer Strafrecht* 2, 2015, p. 98-102.
- L.A. van Noorloos, 'Het strafrecht tussen waarheid en leugen: over holocaustontkenning en andere *memory laws*', *Ars Aequi* 2018, p. 1010-1015.
- L.A. van Noorloos, & P.A.M. Verrest, 'Gender als discriminatiegrond in het strafrecht', *Strafblad*, nr. 5, 2021, p. 167-173.

- L.A. van Noorloos, 'Ontkenning van genocide en andere grootschalige mensenrechtenschendingen: de risico's van strafrechtelijk ingrijpen', nederlandrechtsstaat.nl, 8 december 2022.
- L.A. van Noorloos & L.E. van Oploo, *Wetenschapstoets van voorgenomen beleid: wijziging Algemene wet gelijke behandeling en Wetboek van Strafrecht t.a.v. seksuele gerichtheid en genderidentiteit (36510)*, Den Haag: Parlement en Wetenschap 2024.
- L.A. van Noorloos & L.E. van Oploo, 'Het gebruik van de term 'ras' in het Nederlandse, Europese en internationale recht: een verkenning van argumenten pro en contra', *Rechtsgeleerd Magazijn Themis* 4, 2024, p. 134-147.
- B. Parekh, 'Is there a Case for banning Hate Speech, in: M. Herz & Peter Molnar (red.), *The content and context of Hate Speech*, Cambridge: Cambridge University Press 2012, p. 37-56.
- K. J. Partsch, 'Racial Speech and Human Rights: Article 4 of the Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination' in: Sandra Coliver (red.), *Striking a balance: hate speech, freedom of expression and non-discrimination*, University of Essex 1992, p. 21-28.
- C.F. Pattipawae & C.A. Tazelaar (red.), *Met recht discriminatie bestrijden*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1997.
- J. Plooy, *Strafbare godslastering*, Amsterdam: Stichting Onderzoek- en Publicatiefonds tegen het Vloeken, 1986.
- P. van Praag, 'Tien jaar emancipatiebeleid', *Beleid en Maatschappij* 1, nr. 2, 1985, p. 3-12.
- J.A. Peters, *Het primaat van de vrijheid van meningsuiting; vergelijkende aspecten Nederland-Amerika*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 1981.
- J.A. Peters, 'Over "public speech" and "public figure"', in: Hins en Nieuwenhuis (red.), *Van ontvanger naar zender: opstellen aangeboden aan prof. mr. J.M. de Meij*, Amsterdam: Cramwinckel 2003, 273-293.
- J.A. Peters, 'Rutte en de vrijheid van meningsuiting', *Mediaforum* 2009-6, p. 237.
- K. Popper, *The Open Society and its Enemies*, London: Routledge Classics 2002.
- R. Post, 'Meiklejohn's Mistake: Individual autonomy and the reform of public discourse', *University of Colorado Law Review* 64, 1993, p. 1109-1137.
- R. Post, 'Democracy and Equality', *Law, Culture & the Humanities* 1, nr. 2, 2006, p. 142-153.

- P.J. Pompe, *Het nieuwe tijdperk en het recht*, Amsterdam: Vrij Nederland 1945.
- J.C. Possel (red.), *Rechtspraak rassendiscriminatie*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1995.
- F. Poorthuis & H. Wansink, 'De islam is een achterlijke cultuur', *De Volkskrant*, 9 februari 2002.
- T. Prakken, 'Wilders: verbieden of toestaan?', *NJB* 207, 2009, p. 363-366.
- R. du Pré & R. Meijer, 'Minister Hirsch Ballin bemoeide zich intensief met eerste proces tegen Wilders', *Volkskrant* 3 februari 2020.
- B. Prins, S. Saharso, 'From toleration to repression: The Dutch backlash against multiculturalism' in: S. Vertovec & S. Wessenhof (red.), *The Multiculturalism Backlash*, London: Routledge 2010, p. 82-101.
- J. Rawls, *Political Liberalism*, New York: Columbia University Press 2005.
- B.R. Rijpkema, *Weerbare democratie: de grenzen van democratische tolerantie*, Amsterdam: Nieuw Amsterdam 2015.
- B.R. Rijpkema, *Militant democracy. The limits of democratic tolerance*, London: Routledge 2018.
- P. Rodrigues, 'Openbaar ministerie faalt bij Hoge Raad', *LBR-bulletin* 5/6, 1994, p. 21.
- Th. de Roos, 'Het kan niet gauw te gek zijn in: 'A. Ellian, G. Molier & T. Zwart (red.), *Mag ik dit zeggen? Beschouwingen over de vrijheid van meningsuiting*, Amsterdam: Boom Juridische Uitgevers 2013, p. 205-242.
- P. de Rooy, *Republiek van rivaliteiten: Nederland sinds 1813*, Amersfoort: Mets 2005.
- Th. E. Rosier, 'Discriminerende belediging: waarom het Palestina-Comité, de Goerees en Theo van Gogh niet veroordeeld hadden mogen worden', *Recht en Kritiek* 22, nr. 4, 1996, p. 305-332.
- Th. E. Rosier, *Vrijheid van meningsuiting en discriminatie in Nederland en Amerika* (proefschrift), Nijmegen: Ars Aequi Libri 1997.
- Th.E. Rosier, 'Tolerantie en religie. Over de zaak Van Dijke en de visie van het EHRM inzake godslastering', *R.M. Themis* 2000, p. 3-14.
- J-J. Rousseau, *Het maatschappelijk verdrag*, Amsterdam: Boom Klassiek 2002.
- K. Rozemond, 'Van Dijke moet kunnen zeggen wat hij gelooft', *R&R* 1999, p. 3-7.

- N. Rozemond, 'Beledigende uitlatingen over homoseksuelen en de functie van vrijheid van godsdienst en vrijheid van meningsuiting in een democratie', *DD* 2001, p. 447-449.
- S.J. de Ruiter, 'Zorgt de wet Holocaustontkenning voor onwenselijke discussies in de rechtszaal?', *NJB* 2024, afl. 36, p. 2904-2910.
- H. Rutten, 'Belediging van de islam en geweld tegen de openbare orde', *Tijdschrift voor Religie, Recht en Beleid* 2, 2012, 27-45.
- H. Sackers, 'De opmerkelijke geschiedenis van artikel 137c Sr', in: A. Ellian, G. Molier & T. Zwart (red.), *Mag ik dit zeggen? Beschouwingen over de vrijheid van meningsuiting*, Den Haag: Boom Juridisch 2013, 309-327.
- T. Scanlon, 'A Theory of Freedom of Expression', *Philosophy & Public Affairs* 1, nr. 2, 1972, p. 204-226.
- P. Scheffer, 'Het multiculturele drama', *NRC Handelsblad*, 29 januari 2000.
- H.J. Schoo, *De verwarde natie*, Amsterdam: Prometheus 2000.
- B.A. Schupmann, *Democracy despite itself. Liberal constitutionalism and Militant Democracy*, Oxford: Oxford University Press 2024.
- R.J.B. Schutgens, 'Parlementaire immuniteit', in: Nederlandse Juristen-Vereniging, *Immuniteten*, Handelingen jrg. 143, nr. 1, 2013, p. 5-62.
- J.T. Shotwell e.a., *Building Peace: Reports of the Commission to Study the Organization of Peace 1939-1972*, Metuchen, N.J: New Jersey: Scarecrow Press 1973.
- R.M. Simpson, 'Dignity, harm, and hate speech', *Law and Philosophy* 32, 2013, p. 701-728.
- N. Strossen, *Hate: Why we Should Resist it With Free Speech, Not Censorship*, Oxford: Oxford University Press 2018.
- N.J. Schrijver, *Internationaal publiekrecht als wereldrecht*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2014.
- J. Stam, 'Mogen ze nu meer of minder zeggen? Over de wankelende positie van volksvertegenwoordigers met betrekking tot de vrijheid van meningsuiting', *Ars Aequi* 2020, p. 524-525.
- J. Stam, 'Moet de strafrechter ook de scheidsrechter zijn van het publieke debat?', *Netherlands Journal of Legal Philosophy* 2, 2020. p. 149-178.

- J. Stam, 'Hate speech, tolerance and constitutional development' in: J. Doomen, A. Ellian & G. Molier (red.), *Law and Morality Revisited*, Den Haag: Boom 2024, p. 25-48.
- Tj. U. Sixma van Heemstra, *De staatsopvatting van Hauriou*, Den Haag: Sijthoff N.V. 1954.
- A. Soeteman, 'Met één mond? Over disco's in het recht', *Ars Aequi* 2010, p. 864-867.
- M. Storme, 'De rechterlijke macht: de 'least dangerous branch'?', in: A.A.M. Kinneging, P. de Heert & G. Versluis (red.), *De Federalist Papers: bakermat van het moderne constitutionalisme*, Eindhoven: Damon 2018, p. 82-113.
- C.R. Sunstein, *Democracy and the problem of free speech*, New York: The Free Press 1995.
- E. Schwelb, 'The International Convention on the Elimination of all Forms of Racial Discrimination', *The International and Comparative Law Quarterly* 15, nr. 4, 1966, p. 996-1068.
- A.H.J. Swart, 'Rassendiscriminatie en de Nederlandse strafwet', *DD* 1970, p. 65-81.
- J. Swiebel, 'De Algemene wet gelijke behandeling als mijlpaal in de geschiedenis van de Nederlandse homo-emancipatie', *Beleid & Maatschappij*, 47, nr. 3, 2020, p. 290-310.
- S. Rosenman (red.), *The public papers and addresses of Franklin D. Roosevelt: War, and aid to democracies* (volume 9), New York: Macmillan 1941.
- J.M. ten Voorde, 'Democratie als strafrechtelijk te beschermen belang' (oratie), Den Haag: Boom Juridisch 2023.
- P. Thornberry, *The International Convention on the Elimination of all Forms of Racial Discrimination: A commentary*, Oxford: Oxford University Press 2018.
- A. Tsesis, *Destructive messages How Hate Speech Paves the Way For Harmful Social Movements*, New York: New York University Press 2002.
- A. Tsesis, 'Dignity and Speech: The Regulation of Hate Speech in a Democracy', *Wake Forest Law Review* 44, nr. 2, p. 497-534.
- H. te Velde, 'De domesticatie van democratie in Nederland. Democratie als strijdbegrip van de negentiende eeuw tot 1945', *Low Countries Historical Review* 127, nr. 2, 2012, p. 3-27.
- D. Voorhoof, 'Het Europese First Amendment: de Straatsburgse jurisprudentie over artikel 10 EVRM: 2004-2009 (deel I)', *Mediaforum* 4, 2010(a), p. 196-115.

- D. Voorhoof, 'Het Europese First Amendment: de Straatsburgse jurisprudentie over artikel 10 EVRM: 2004-2009 (deel II)', *Mediaforum* 6, 2010(b), p. 186-201.
- H. te Velde, *Van regentenmentaliteit tot populisme: politieke tradities in Nederland*, Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker 2010.
- J. de Vetten, *In de ban van goed en fout. De bestrijding van de Centruumpartij en de Centrumdemocraten (1980-1998)*, Amsterdam: Prometheus 2016.
- W. Veraert, 'Beledigen kan alleen in context. Kanttekeningen bij het 'belediging islam' -arrest van 10 maart 2009', *NJB* 2010, p. 591-597.
- P.C. Velleman & S.J. De Ruiter. 'Het Babylonische artikel 137c Sr', *BSb* 4, 2023, p. 42-48.
- W.J.M. Voermans, *Onze constitutie: De geschreven en ongeschreven regels van het Nederlandse staatsbestel*, Amsterdam: Prometheus 2023.
- K. Vossen, *Vrij vissen in het Vondelpark. Kleine politieke partijen in Nederland 1918-1940* (proefschrift), Amsterdam: Wereldbibliotheek 2003.
- F. de Vree, *Nederland en de herinnering aan de Jodenvervolging 1045-2024*, Almere: Uitgeverij Verbum 2024.
- W.J.M. Voermans, *Het verhaal van de Grondwet. Zoeken naar Wij*, Amsterdam: Prometheus 2019.
- H. Vuijsje, *Correct: Weldenkend Nederland sinds de jaren '60*, Amsterdam: Uitgeverij Contact 2008.
- J. Waldron, *The harm in hate speech*, Cambridge, MA: Harvard University Press 2012.
- H. Wansink, *De erfenis van Fortuyn* (proefschrift), Amsterdam: Meulenhoff 2004.
- D.G.T. Williams, 'Racial incitement and public order', *Criminal Law Review* 1966, p. 320-327.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Etnische minderheden*, Den Haag: Staatsuitgeverij 1979.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Allochtonenbeleid*, Den Haag: SDU 1989.
- J. Weinstein, 'Participatory Democracy as the Central Value of American Free Speech Doctrine', *Virginia Law Review* 97, nr. 3, p. 491-514.
- F. Wielenga, *Nederland in de twintigste eeuw*, Amsterdam: Boom 2009.

- G. Wilders, 'Genoeg is genoeg: verbied de Koran', *De Volkskrant*, 8 augustus 2007.
- N. Wolfson, 'Free Speech Theory and Hateful Words', *University of Cincinnati Law Review* 60, nr. 1, 1991, p. 1-42.
- A. van der Zwan, 'Waar blijft de ombuiging in het immigratiebeleid', *Socialisme & Democratie* 59, nr. 4, 2002, p. 43-54.
- T. Zwart, 'Op grond van het EVRM hoeft Wilders geen blad voor de mond te nemen', in: A. Ellian, G. Molier & T. Zwart (red.), *Mag ik dit zeggen? Beschouwingen over de vrijheid van meningsuiting*, Amsterdam: Boom Juridische Uitgevers 2013, p. 329-336.

Jurisprudentiellijst

Europees Hof voor de Rechten van de Mens

ECRM 20 juli 1957, *Communist Party of Germany t. Federal Republic of Germany*, nr. 250/57.
EHRM 7 december 1976, *Handyside t. Verenigd Koninkrijk*, nr. 5493/72.
EHRM 26 april 1979, *Sunday Times t. Verenigd Koninkrijk*, nr. 6538/74.
ECRM 11 oktober 1979, *Glimmerveen & Hagenbeek t. Nederland*, nrs. 8348/78 en 8406/78.
EHRM 8 juli 1986, *Lingens t. Oostenrijk*, nr. 9815/82.
EHRM 23 april 1992, *Castells t. Spanje*, nr. 11798/85.
EHRM 20 september 1994, *Otto-Preminger-Institut t. Oostenrijk*, nr. 1347/87.
EHRM 8 juli 1999, *Sürek t. Turkije*, nr. 26682/95.
EHRM 9 mei 2000, *Sander t. Verenigd Koninkrijk*, nr. 34129/96.
EHRM 13 februari 2003, *Refah Partisi e.a. t. Turkije*, nr. 4130/98.
EHRM 24 juni 2003, *Garaudy t. Frankrijk*, nr. 65831/01.
EHRM 4 december 2003, *Gündüz t. Turkije*, nr. 3507/97.
EHRM 13 december 2003, *Witzsch t. Duitsland*, nr. 7485/03.
EHRM 8 april 2004, *Magyar Keresztény Mennonita Egyház e.a. t. Hongarije*, nr. 70945/11.
EHRM 16 november 2004, *Norwood t. Verenigd Koninkrijk*, nr. 23131/03.
EHRM 13 september 2005, *I.A. t. Turkije*, nr. 42571/98.
EHRM 6 juli 2006, *Erbakan vs. Turkije*, nr. 59405/00.
EHRM 22 oktober 2007, *Lindon e.a. t. Frankrijk*, nrs. 21279/02 en 36448/02.
EHRM 23 januari 2009, *Sergey Kuznetso t. Rusland*, nr. 10877/04.
EHRM 16 juli 2009, *Féret t. België*, nr. 15615/07.
EHRM 17 december 2009, *Manole e.a. t. Moldavië*, nr. 13936/02.
EHRM 15 maart 2012, *Aksu t. Turkije*, nrs. 4149/04 en 41029/04.
EHRM 15 oktober 2015, ECLI:CE:ECHR:2015:1015JUD002751008, *Perinçek t. Zwitserland*, NJ 2017, 451, m.nt. E.J. Dommering.
EHRM 12 mei 2015, *Identoba e.a. t. Georgië*, nr. 73235/12.
EHRM 20 oktober 2015, *M'Bala M'Bala t. Frankrijk*, nr. 25239/13.
EHRM 12 april 2016, *R.B. t. Hongarije*, nrs. 64602/12.
EHRM 14 januari 2020, *Beizaras en Levickas t. Litouwen*, nr. 41288/15
EHRM 7 januari 2025, *Minasyan e.a. t. Armenia*, nr. 59180/15.

Hoge Raad

HR 17 april 1939, NJ 1939, 927.
HR 19 februari 1940, NJ 1940, 754.
HR 29 april 1940, NJ 1940, 831.
HR 24 juni 1975, ECLI:NL:PHR:1975:AB5830, m.nt. G.E. Mulder.
HR 15 juni 1976, ECLI:NL:HR:PHR:1976:AB5842, m.nt. Th. W. van Veen.
HR 14 maart 1978, ECLI:NL:PHR:1978:AC3463, NJ 1978, 664 (RR 1995, p. 10).
HR 9 maart 1979, NJ 1979, 363, m.nt. Maeijer.
HR 22 december 1981, ECLI:NL:PHR:1981:AC7456, m.nt. A.L. Melai.
HR 29 maart 1983, NJ 1983, 532 (RR 1995, p. 52-53).

HR 6 december 1983, ECLI:NL:PHR:1983:AB9595, *NJ* 1984, 601, m.nt. G.E. Mulder.
 HR 11 februari 1986, ECLI:NL:PHR:1986:AC1844, m.nt. A.C. 't Hart.
 HR 1 juli 1986, m.nt. Possel (*RR* 1995, p. 190).
 HR 16 december 1986, ECLI:NL:HR:1986:AC9610, *NJ* 1984, 534.
 HR 24 februari 1987, m.nt. Possel (*RR* 1995, p. 213-216).
 HR 12 mei 1987, *NJ* 1988, 538.
 HR 21 juni 1988, *NJ* 1988 1021, m.nt. A.C. 't Hart (*RR* 1995, p. 300-308).
 HR 18 oktober 1988, *NJ* 1989, 476, m.nt. G.E. Mulder.
 HR 14 maart 1989, m.nt. Schalken (Possel 1997, p. 372-377).
 HR 1 mei 1990, nr. 86967, *NJ* 1991, 75.
 HR 11 december 1990, *NJ* 1991, 313.
 HR 2 mei 1995, ECLI:NL:HR:1995:ZD1119 (*Folders CP'86*).
 HR 16 april 1996, *NJCM-bulletin* 1996, nr. 21/5, p. 677.
 HR 30 september 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZD0812 (*Videoband CP'86*).
 HR 18 mei 1999, ECLI:NL:HR:1999:ZD1538, m.nt. A.C. 't Hart.
 HR 13 juni 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA6191, *NJ* 2000, 513.
 HR 9 januari 2001, ECLI:NL:HR:2001:AA9367, *NJ* 2001, 204, m.nt. J. de Hullu.
 HR 9 januari 2001, ECLI:NL:HR:2001:AA9368, *AB* 2001, 303, m.nt. B.P. Vermeulen.
 HR 2 april 2002, ECLI:HR:2002:AD8693, *NJ* 2002, 421, m.nt. P.A.M. Mevis.
 HR 14 januari 2003, ECLI:NL:HR:2003:AE7632, *NJ* 2003, 261.
 HR 15 april 2003, ECLI:NL:PH:2003:AF4778, *NJ* 2003, 334.
 HR 6 mei 2003, ECLI:NL:HR:2003:AF7895.
 HR 9 maart 2009, ECLI:NL:HR:2009:BF0655, *NJ* 2010, 19 (*Gezweel*).
 HR 15 september 2009, ECLI:NL:HR:2009:BI4739, *NJ* 2009, 445.
 HR 23 november 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM9132, *NJ* 2011, 115.
 HR 27 maart 2012, ECLI:NL:HR:2012:BV5623, *NJ* 2012, 220.
 HR 16 december 2014, ECLI:NL:HR:2014:3583, *NJ* 2015, 108, m.nt. N. Rozemond.
 HR 14 april 2018, ECLI:NL:HR:2018:539, *NJ* 2018, 283.
 HR 5 november 2019, ECLI:NL:HR:2019:1702, *NJ* 2020, 71, m.nt. E.J. Dommering.
 HR 3 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:1816.
 HR 6 juni 2021, ECLI:NL:HR:2021:1036, *NJ* 2021, 355, m.nt. N. Keijzer (*Wilders II*).
 HR 18 oktober 2022, ECLI:NL:HR:2022:1486, *NJ* 2022, 346, m.nt. E.J. Dommering.

Gerechtshoven

Hof 's-Hertogenbosch 22 september 1982, ECLI:NL:GHSHE:1982:AC7722, *NJ* 1984, 600.
 Hof Amsterdam 17 mei 1985 (geraadpleegd via HR 11 februari 1986, zie hierboven).
 Hof Den Haag 14 november 1986, m.nt. Possel (*RR* 1995, p. 201-204).
 Hof Den Haag 2 juni 1988, m.nt. Possel (*RR* 1995, p. 298-300).
 Hof Arnhem 8 november 1988 m.nt. De Klerk (*RR* 1995, p. 344-348).
 Hof Leeuwarden 16 maart 1989, ECLI:NL:GHLEE:1989:AD0666, *NJ* 1989, 810.
 Hof Den Haag 20 maart 1991, *LBR-bulletin* 1991, nr. 3, p. 14-15.
 Hof Leeuwarden 13 januari 1995, ECLI:NL:GHLEE:1995:AC2855
 Hof Den Haag 28 maart 1995, *NJCM-bulletin* 1995, nr. 20/7, p. 896.
 Hof Amsterdam 23 december 1996, *NJCM-bulletin* 1996, nr. 22/3, p. 274.
 Hof Arnhem 29 december 1997 (geciteerd in Hoge Raad 18 mei 1999, zie hierboven).
 Hof Den Haag, 9 juni 1999, ECLI:NL:GHSGR:1999:AF5469, *AB* 1999, 328, m.nt. B.P. Vermeulen.

Hof Den Haag 18 november 2002, ECLI:NL:GHSGR:2002:AF0667, *NJ* 2003, 24.
 Hof 's-Hertogenbosch 11 november 2006, ECLI:NL:GHSHE:2006:BH3383.
 Hof Amsterdam 21 januari 2009, ECLI:GHAMS:2009: BHo496, *NJ* 2009, 191, m.nt. Buruma.
 Hof Amsterdam 11 maart 2013, ECLI:NL:GHAMS:2013:BZ3787.
 Hof Amsterdam 1 februari 2016, ECLI:NL:GHAMS:2016:296.
 Hof Amsterdam 9 maart 2016, ECLI:NL:GHAMS:2016:828.
 Hof Arnhem-Leeuwarden 30 juni 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:5538.
 Hof Amsterdam 25 oktober 2018, ECLI:NL:GHAMS:2018:3942.
 Hof Den Haag 4 september 2020, ECLI:NL:GHDHA:2020:1606.
 Hof Arnhem-Leeuwarden 16 april 2021, ECLI:NL:HR:2021:4154.
 Hof Den Haag 6 augustus 2024, ECLI:NL:GHDHA:2024:1389.

Rechtbanken

Rb. Den Haag 21 februari 1936, *NJ* 1936, 180.
 Rb. Amsterdam 8 maart 1978, *NJ* 1978, 281.
 Rb. Rotterdam 19 februari 1980, ECLI:NL:RBROT:1980:AC6815, *NJ* 1980, 372.
 Rb. Amsterdam 26 februari 1981 (*RR* 1995, p. 19-21).
 Rb. Amsterdam op 10 mei 1984 (niet gepubliceerd).
 Rb. Zwolle 6 februari 1986, m.nt. A.C. Possel (*RR* 1995, p. 148-150).
 Rb. Leeuwarden van 8 juli 1987 (*RR* 1995, p. 290-292).
 Rb. Den Haag 18 augustus 1987 (*RR* 1995, p. 242-243).
 Rb. Den Haag 25 november 1993 (niet gepubliceerd).
 Rb. Den Haag 4 mei 1994 (*RR* 1995, p. 761-773).
 Rb. Den Haag 16 maart 1995, *LBR-bulletin* 1995, nr. 3, p. 20-26.
 Rb. Zwolle 28 maart 1997, *LBR-bulletin* 1997, nr. 3, p. 18-22.
 Rb. Den Haag 6 oktober 1998, *AB* 1999, 150, m.nt. B.P. Vermeulen.
 Rb. Amsterdam 18 november 1998, ECLI:RBAMS:1998:AD2961 (*NVP/CP'86*).
 Rb. Rotterdam 9 april 2002, ECLI:NL:RBROT:2002:AE1154, *NJCM-bull.* 2002, p. 1012m.nt. De Haseth, Starreveld & Loof.
 Rb. 's-Hertogenbosch 19 juli 2005, nrs. 01/826234-05 en 01/820106-05.
 Rb. Utrecht 26 april 2010, ECLI:RBUTR:2010:BM8138, *LJN* BM8138.
 Rb. Amsterdam 23 juni 2011, ECLI:RBAMS:2011:BQ9001 (*Wilders I*).
 Rb. Amsterdam 29 september 2012, ECLI:NL:RBAMS:2012:BY0012.
 Rb. Midden-Nederland 12 oktober 2016, ECLI:NL:RBMNE:2016:5414.
 Rb. Den Haag 9 december 2016, ECLI:NL:RBDHA:2016:15014.
 Rb. Amsterdam 14 mei 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:2769.
 Rb. Den Haag 23 november 2023, ECLI:RBDHA:2023:1766.
 Rb. Den Haag 21 oktober 2024, ECLI:NL:RBDHA:2024:16900.
 Rb. Den Haag 5 december 2024, ECLI:RBDHA:2024:20123.
 Rb. Rotterdam 15 januari 2025, ECLI:NL:RBROT:2025:504.

Amerikaanse rechtspraak

U.S. Supreme Court 3 maart 1919, *Schenck v. United States*, 249 U.S. 47.
 U.S. Supreme Court 10 maart 1919 *Debs v. United States*, 249 U.S. 211.
 U.S. Supreme Court 10 november 1919, *Abrams v. United States*, 250 U. S. 627.
 U.S. Supreme Court 18 mei 1931 *Stromberg v California*, 283 U.S. 359.

U.S. Supreme Court 12 november 1937, *Palko t. Connecticut*, 302 U.S. 319.
U.S. Supreme Court 28 april 1952, *Beauharnais v. Illinois* 343 U.S. 250.
U.S. Supreme Court 9 maart 1964, *New York Times v. Sullivan* 376 U.S. 254.
U.S. Supreme Court 23 november 1964, *Garrison v. Louisiana*, 379 U.S. 64.
U.S. Supreme Court 16 mei 1966, *Ashton v. Kentucky*, 384 U.S. 195.
U.S. Supreme Court 9 juni 1969, *Brandenburg v. Ohio*, 395 U.S. 444.
U.S. Supreme Court 5 april 1982, *Brown v. Hartlage*, 456 U.S. 45.